

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК НАУКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
В УНІВЕРСИТЕТАХ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ****FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SCIENCE OF ADMINISTRATIVE LAW
IN UNIVERSITIES OF AUSTRIA AND AUSTRO-HUNGARY**

**Кобилецький М.М., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного та фінансового права
Львівський національний університет імені Івана Франка**

**Паславська Н.Т., к.ю.н.,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Львівський національний університет імені Івана Франка**

У статті досліджується становлення, розвиток та інституційне оформлення науки адміністративного права в університетах Австро-Угорської Монархії впродовж другої половини XIX століття та на початку XX століття. Автори аналізують процес формування кафедр державного, конституційного та адміністративного права у провідних вищих навчальних закладах Австрії, зокрема у Віденському, Празькому, Львівському, Краківському, Чернівецькому університетах. Увагу зосереджено на історичних передумовах, правових реформах і внутрішньо університетських змінах, що сприяли формуванню адміністративного права як наукової дисципліни. Особливу увагу приділено виокремленню адміністративного права як самостійної галузі правничої науки, а також процесу його інституціоналізації в межах університетських навчальних програм.

Показано, що на початкових етапах адміністративне право викладалося у складі курсів з державного чи конституційного права, що відповідало загальній концепції правничої освіти в імперії. Встановлено, що визначальним чинником у становленні науки адміністративного права стала загальна реформа юридичної освіти в Австрії у 1850–1855 рр., яка започаткувала структурні зміни у викладанні правничих дисциплін. Одним із ключових етапів цього процесу стало встановлення у 1872 році нового порядку складання іспитів на здобуття наукового ступеня доктора права, що передбачав обов'язкове вивчення адміністративного права як окремого предмета.

Подальша реформа правничої освіти, проведена у 1893 році, сприяла остаточному визнанню адміністративного права самостійною навчальною дисципліною, зокрема її включенню до складу обов'язкового Державного іспиту. У Львівському університеті кафедра адміністративного права і статистики була створена в 1872 році, що стало важливим етапом розвитку правничої науки в Галичині та українських землях загалом. Стаття також аналізує місце австрійської адміністративно-правової традиції в контексті європейського розвитку публічного права, підкреслюючи її вплив на подальше становлення юридичної науки в Центральній-Східній Європі.

Ключові слова: Львівський університет, наука адміністративного права, освіта, фінансове право, юридичний факультет, право, Австрія кафедра адміністративного права.

The article examines the formation, development and institutionalization of the science of administrative law in the universities of the Austro-Hungarian Monarchy during the second half of the nineteenth century and the early twentieth century. The authors analyze the process of formation of the departments of state, constitutional and administrative law in the leading higher education institutions of Austria, in particular, in the universities of Vienna, Prague, Lviv, Krakow, and Chernivtsi. Attention is focused on the historical background, legal reforms and internal university changes that contributed to the formation of administrative law as a scientific discipline. Particular attention is paid to the distinction of administrative law as an independent branch of legal science, as well as the process of its institutionalization within university curricula.

It is shown that at the initial stages administrative law was taught as part of courses on state or constitutional law, which corresponded to the general concept of legal education in the empire. It is established that the determining factor in the development of the science of administrative law was the general reform of legal education in Austria in 1850-1855, which initiated structural changes in the teaching of legal disciplines. One of the key stages of this process was the establishment in 1872 of a new procedure for passing the examinations for the degree of Doctor of Law, which provided for the mandatory study of administrative law as a separate subject.

The subsequent reform of legal education in 1893 contributed to the final recognition of administrative law as an independent discipline, including its inclusion in the mandatory State Examination. At Lviv University, the Department of Administrative Law and Statistics was established in 1872, which was an important stage in the development of legal science in Galicia and the Ukrainian lands in general. The article also analyses the place of the Austrian administrative law tradition in the context of the European development of public law, emphasising its influence on the further development of legal science in Central and Eastern Europe.

Key words: Lviv University, science of administrative law, education, financial law, law faculty, law, Austria, administrative law department.

Становлення науки адміністративного права Австрії пов'язане з його розвитком у інших німецьких державах на початку XIX ст. та впливом представників німецької історичної школи права. Аналогічно відбувався вплив австрійських науковців на німецьку науку адміністративного права. Навчальний процес австрійських університетів з часів правління Марії Терезії (1740–1780) будувався на основі саксонського (німецького) університету міста Галле.

Австрійська юридична наука у XVIII ст. була тісно пов'язана з юридичною наукою у німецьких державах, особливо це стосувалося держав, які до 1806 р. входили до Священної Римської імперії німецької нації [1, с. 486]. Зокрема, цивільний кодекс Австрії (Загальне цивільне уложення ABGB) 1811р. вплинув на кодифікацію цивільного права у князівствах Гессен-Дармштат у 1816 р., Баварії 1832–1834 рр. та Саксонії 1852 р. З іншого боку, німецьке

приватне право мало вплив на новелізацію Австрійського цивільного кодексу та австрійський цивільно-процесуального кодексу [2, с. 59]. Також німецький кримінальний кодекс 1871 р. вплинув на прийняття кримінального кодексу Австрії 1874 р. [3, с. 55].

Важливе значення для формування юридичної науки в Австрії мав юридичний факультет Віденського університету, який володів широкою автономією на засадах німецьких університетів. Така автономія була закріплена в законах Австрії. У Віденському університеті вперше в Австрії було утворено кафедру конституційного права [4, с. 626].

У 1850 р. нові правила викладання правничих наук в австрійських університетах замінили систему юридичної правової освіти, створену у 1810 р. Адміністративні науки були розподілені на такі екзаменаційні, а отже і обов'язкові лекційні дисципліни (§ 5): «Внутрішня адмі-

ністративна політика» та «Фіскальна політика» як політико-правові предмети, з одного боку, «Адміністративне та фінансове право» як паралельні правові предмети, з іншого боку. Передбачена була і дисципліна «Державне право» (§ 3), яка мала відноситись до конституційного права, але була скасована вже в 1852 р., мабуть, з тієї причини, що 31 грудня 1861 р. в Австрії призупинила свою дію конституція 1849 р. [5, с. 549].

У ході проведення реформ в Австрійській державі з 1852 р., була проведена реорганізація системи юридичної освіти в 1855 році [6, с. 135]. На їхній основі предмет «Політичні науки» був обов'язковим для викладання протягом третього семестру, а також у зимовий семестр четвертого та останнього курсів навчання. Він був розділений на три самостійні предмети, а саме: економіка, фінанси та «вчення про ті адміністративні завдання, які не належать ні до судустрою, ні до фінансової адміністрації, з найбільшою можливістю посилення на австрійські відносини, інститути та закони» (п. 1). «Політичні науки» були одним з тих предметів (п. 2), які «необхідно було викладати, і які студенти, як правило, зобов'язані були відвідувати» (п. 4), тобто належали до обов'язкових предметів. Окрім них були й інші «лекції, які мають проводитися в розумні часові періоди» (п. 3), включаючи «адміністративне та фінансове право Австрії». Проте відвідування цих лекцій не було обов'язковим для студентів (п. 4), таким чином, хоч і будучи факультативним предметом, він пропонував для відповідного семестру, перш за все, необхідну щотижневу кількість годин [7, с. 253].

Для вступу на державну службу необхідно було скласти три «іспити» (пізніше – «державні іспити»). Але в так званому іспиті з публічного права жоден із трьох обов'язкових предметів із «політичних наук», не кажучи вже про факультативний предмет «Австрійське адміністративне та фінансове право», до екзаменаційних предметів іспиту не належали. Лише для другого, а потім і третього іспиту вимагалися «загальні знання австрійського конституційного та адміністративного права...», наскільки це було можливо» (п. 6). У 1856 р. ці «знання» були детально описані як «сутність найважливіших політичних і фінансових законів», де чітко сказано, що «адміністративне та фінансове право не слід розглядати як самостійні екзаменаційні предмети» (§ 3). Ця вимога застосовувалась лише до державних іспитів, але не до іспиту на ступінь доктора; тут навіть не були потрібні «загальні знання» адміністративно-правових дисциплін [7, с. 254].

Щодо адміністрування та, зокрема, адміністративного права, то тут варто звернути увагу на відсутність власної навчальної дисципліни та окремого екзаменаційного предмету. Однак необхідно враховувати, що обов'язкові лекції, а також факультативні предмети, обрані студентом, були необхідними для відвідування і контролювалися, інакше відповідні семестри могли бути не зараховані.

Перша зміна у процесі вивчення адміністративного права виникла через новий порядок складання іспиту на ступінь доктора права із 1872 р. Відповідно, третій іспит на ступінь доктора тепер прямо включав серед інших предметів «загальне та австрійське державне право» як екзаменаційний (I/§ 2). Предмет «державне право» також включав вивчення адміністративного права. Таким чином, цей предмет було піднято до рівня іспиту, але він був частиною курсу державного права. Однак незабаром після прийняття згаданого порядку Міністерство освіти почало контролювати викладання «публічного права» (тобто «державного права» у широкому сенсі). «Робота повинна охоплювати всю сферу нашого позитивного публічного права, тобто конституційного права (державного права у вузькому сенсі) та адміністративного права, а також навчальні підручники та посібники і тексти лекцій». На думку керівництва міністерства освіти: «Адміністративне право буде повним із розмежуванням адміністративно-

структурної та адміністративно-правової складових». Конституційне та адміністративне право, як і раніше, розглядаються як складові державного права у ширшому значенні» у порівнянні з конституційним правом, яке іноді називають «державним правом у вузькому значенні». Проте такий взаємозв'язок тепер вже не вважається обов'язковим, оскільки як конституційне право (державне право у більш вузькому значенні), так адміністративне право, розглядалися як окремі галузі права [8, с. 65].

Подальший розвиток юридичних наук в Австрії привів до реорганізації навчальної системи у 1893 р. Замість міністерських указів 1855–1857 рр. діяли закон та розпорядження з більш точними вказівками. «Право- та державознавство» було розділено на два етапи навчання, перший з яких завершувався першим державним іспитом, а другий етап – другим і третім державними іспитами. На другому етапі навчання «Наука про адміністрацію та австрійське адміністративне право» були одним з восьми основних предметів тривалістю шість годин на тиждень за семестр як окремих предметів (§ 5, п. 6) на додаток до «Загального і австрійського державного права із лише п'ятьма годинами на тиждень за семестр (§ 5, п. 5). Ще іншим окремим предметом виступали «Фінанси з особливим акцентом на австрійське фінансове законодавство» (п'ять годин на тиждень за семестр; § 5, п. 8). Істотна відмінність від попередньої ситуації полягає у тому, що усі три згадані дисципліни повинні розглядатися як незалежні предмети для третього державного іспиту з державного права (§ 14). При призначенні Державної екзаменаційної комісії, таким чином, спеціально враховувався той факт, що кожен предмет мав би бути прийнятий одним із її екзаменаторів (§ 18) [7, с. 255].

Тепер дисципліна «Наука про адміністрацію та австрійське адміністративне право» чітко відрізнялася від того, яким був її статус у 1855 р. Вона виникла із загального «державного права», яке згадувалось лише в частині раніше широкій дисципліні. Потрібно окреслити нову ситуацію: оскільки до 1893 р. було можливим злиття наук про державу або адміністрацію із конституційним або адміністративним правом, відповідно до положень про навчальний процес, позитивне австрійське право не було відокремлене від загальних теоретичних засад [8, с. 60].

У Віденському університеті проводилися лекції із так званого чистого адміністративного права, тобто присвячені власне адміністративному праву вони тривали, до літнього семестру (ЛС) 1867 р. під назвою «Österreichische Verwaltungsgesetzkunde», а потім з ЛС 1868 року як «Österreichisches Verwaltungsrecht» (Австрійське адміністративне право). Вони відбувались також з зимового семестру (ЗС) 1851/52 рр. аж до кінця ЛС 1888 р. майже в кожному навчальному році, а до ЛС 1858 р. навіть у обох семестрах [7, с. 256].

Такий лекційний курс супроводжувався всебічними лекціями з публічного права і, врешті, замінивсь ними. Він об'єднав адміністративне право з конституційним правом вже в зимові семестри 1849/50 рр. та 1850/51 рр., а потім знову у ЗС 1863/64 рр. Цей лекційний курс читався у кожному навчальному році, часто в обох семестрах, і розподілявся на адміністративне та конституційне право. Цей великий лекційний курс у ЗС 1883/84 рр. отримав назву «Конституційне та адміністративне право». Станом на зимовий семестр 1883/84 рр. назва навчальної дисципліни «Державне право» використовувалась уже без продовження і зазвичай читалась три-чотири рази на семестр, але принаймні вже вдвічі більше. З доданням частини «Конституційне та адміністративне право» окремий термін «Адміністративне право» зник. Розподіл курсу лекцій з публічного права на дві частини «Державне право I: Конституційне право» у ЗС 1889/90 рр. та «Державне право II: Адміністративне право та наука про адміністрацію» у ЛС 1890 р. свідчить, що адміністративне право також викладалось під загальною назвою «Державне право» [7, с. 256].

Предмет адміністративного права формувалася у ЗС 1890/91 рр. до кінця (ЛС 1914 р.) і трансформувалася в новий курс «Наука про адміністрацію та адміністративне право». Він викладався з ЗС 1893/94 рр. кожного зимового семестру, починаючи з ЛС 1894 року в кожному літньому семестрі, і вже двічі, але потім ще у кілька разів більше у зимовому семестрі, що свідчить про його підвищене значення [8, с. 66].

Таким чином, зростав авторитет адміністративного права, а також його зв'язок з іншими дисциплінами на юридичних факультетах. Між 1859 і 1865 рр. В університетах Австрії читалися лекції з адміністративного права у поєднанні з «господарським управлінням», та з «промисловою політикою». Протягом цього часу лекції, присвячені «чистому» адміністративному праву, були коротко пов'язані з вченням про адміністрацію. Поступово курс вчення про адміністрацію було включено в адміністративне право. Лекції з адміністративного права читали також в університеті м. Грац, починаючи із ЗС 1850/51 рр. до ЗС 1860/61 рр., а пізніше із ЛС 1862 р. до ЛС 1865 р. Відтоді лекції з адміністративного права читалися тільки в окремих семестрах у ЛС 1876 р., де вперше з'являється термін «адміністративне право», а потім у ЛС 1879 р. і в академічні 1880–1882 рр., пізніше і в літніх семестрах 1890–1892 рр. у рамках конституційного права. З іншого боку, це також свідчить про те, що лише в академічні роки з 1855/56 до 1858/59 рр., а потім і в літніх семестрах 1861–1865 рр. чисте адміністративне право не конкурувало з державним правом, а стало його частиною. На заміну адміністративному праву тут читався комплексний курс конституційно-адміністративного права, який проводили з ЛС 1851 р. з невеликою перервою в одному семестрі на академічний рік до ЛС 1893 р. [7, с. 258].

До 1870 р. даний предмет містив у своїй назві також австрійське державне право, а з ЛС 1869 р. і ЛС 1870 р. державне право Австрії. У ЗС 1872/73 рр. він включав конституційне та адміністративне право під назвою «Державне право Австрії», власне із таким доповненням, починаючи зі ЗС 1887/88 і до ЗС 1891/92 рр. З ЛС 1865 до ЗС 1888/89 він був єдиним продовжуваним курсом австрійського адміністративного права. В 1893/94 та 1894/95 академічні роки лекції з австрійського державного права не проводилися. У 1895/96 рр. проводилися лекції із «загального та австрійського державного права», яке тепер вже не включало адміністративне право. Проте, починаючи із ЗС 1887/88 рр. вже існував окремий адміністративно-правовий курс. Він поєднував адміністративне право зі вченням про адміністрацію і тривав до 1909 року протягом одного семестру у навчальному році, а потім вже в обох семестрах. Він приєднувався до лекцій з державного права Австрії, які в цей час також включали адміністративне право. Тому адміністративне право пропонувалося паралельно, обидва рази в рамках іншого предмету: з конституційним правом і з вченням про адміністрацію. Після закінчення курсу викладання державного права у ЗС 1892/93 рр. адміністративне право залишилося його складовою частиною [8, с. 67].

Крім лекцій з адміністративного права в університеті міста Граца також проводилися лекції винятково з вчення про адміністрацію під різними назвами до 1888/89 рр., а потім знову з 1907/08 рр. до 1911 року. Починаючи з ЗС 1887/88 рр. лекційний курс складався з вчення про адміністрацію та адміністративного права. Отже, вчення про адміністративне право в університеті у Граці викладалося у значній мірі з іншими предметами, у курсі державного права у 1850–1914 рр.

В Університеті м. Інсбрук також читався окремий лекційний курс «Австрійське адміністративне право», починаючи з 1850/51, пізніше нерегулярно, і, остаточно, до ЛС 1900 р. Після цього у ЛС 1901 р. із вчення про адміністрацію та адміністративне право входило до пред-

мету австрійського державного права як окремі курси «Австрійське конституційне та адміністративне право», що викладалися як окремі предмети від ЗС 1872/73 рр. аж до ЗС 1882/83 рр. Згодом тут читають лекції із «Загального» або «Австрійського державного права», починаючи від ЗС 1883/84 рр. переважно поперемінно аж до ЛС 1894, які з ЗС 1894/95 було об'єднано з «Загальним та австрійським конституційним правом». На відміну від цього предмету, вчення про адміністрацію 1851/52 рр. постійно викладалось у кожному навчальному році до 1899/1900 рр. під різними назвами. З 1901/02 рр. вчення про адміністрацію поєднувалося з адміністративним правом, яке таким чином замінило «чисті» лекції з адміністративного права та вчення про адміністрацію [9, с. 451–457].

У німецькому університеті Праги викладалися лекційні курси, присвячені виключно адміністративному праву від 1851/52 до 1892/93 рр. щосеместрово, тобто протягом тривалого періоду часу. Проте, на відміну від усіх інших університетів, «Австрійське державне право» включало конституційне право, а з 1870/71 рр. – ще паралельно викладалось «Загальне державне право». Обидва курси лекцій з державного права замінилися «Загальним та австрійським державним правом» із ЗС 1892/93 рр. Це адміністративне право німецького університету Праги поєднувало адміністративне право та вчення про адміністрацію з ЛС 1895 року. Університет Праги характеризувався, таким чином, суворим відокремленням адміністративного права від державного та конституційного, а до 1894/95 року також і від вчення про адміністрацію [8, с. 67].

У Чернівецькому університеті з самого початку проводилося викладання предмету, який об'єднував конституційне та адміністративне право. Лекції з власне адміністративного права розпочалися тут тільки з 1886 року.

Викладання дисциплін, що охоплювали проблематику адміністративного та фінансового права, на юридичному факультеті Львівського університету розпочалося з ХІХ ст.

Першу згадку про кафедру адміністративного права і статистики датують 1872 р. Утворення кафедри пов'язують із ім'ям викладача адміністративного права і статистики польською мовою Тадеушем Пілатом (1844–1923). У 1968 р. він був призначений викладачем на юридичному факультеті Львівського університету. У 1870 р. отримав дозвіл *veniam legendi* на викладання навчального курсу науки адміністрації та економічної політики, а в 1871 р. – статистики. Т. Пілат був призначений надзвичайним професором австрійського адміністративного права, науки адміністрації і статистики 14 листопада 1872 р., а з 31 грудня 1878 р. – звичайним професором адміністративного права і статистики. У 1902 р. професор Т. Пілат вийшов на пенсію. А в 1909 р. за рішенням сенату юридичного факультету йому було надано звання почесного професора юридичного факультету [10, с. 175].

Після професора Тадеуша Пілата адміністративне право на юридичному факультеті з 1902 р. викладав Йозеф Бузек (1873–1936), а 26 листопада 1904 р. австрійський імператор Франц Йосиф І призначив його надзвичайним професором у галузі науки адміністрації, адміністративного права і статистики. У 1912 р. Йозеф Бузек видав підручник «Австрійське адміністративне право» [10, с. 175].

У 1904 р. кафедра адміністративного права і статистики була розділена на дві кафедри – адміністративного права і статистики. Кафедру адміністративного права очолював відомий польський адміністративіст Збігнєв Паздро (1873–1939 рр.), який вважався засновником львівської школи адміністративного права [10, с. 176].

Чернівецький університет було утворено 1875 р. Важливу роль у його відкритті взяв відомий австрійський юрист Карл Лемаер, який, працюючи заступником міністра освіти і віросповідання Австрії, підготував доповідню записку для уряду Австрії та австрійського імператора

Франца Йосифа I про необхідність відкриття Чернівецького університету. Там вказувалося, що імператорський університет сприятиме поширенню європейської культури на сході Європи [11, с. 26]. Карл Лемаєр з 1868 р. працював завідувачем кафедри історії права і політології Віденського університету. Він підготував у 1870–1874 рр. проекти законів, які регулювали діяльність релігійних організацій в державі, право вибору релігії для дітей у випадку різного віросповідання батьків, право співпраці Австро-Угорської монархії із Ватиканом та ін. У 1972 р. Карл Лемаєр підготував проект закону «Про Адміністративний Трибунал», який після обговорення в уряді був прийнятий у 1875 р. палатою депутатів та палатою панів австрійського парламенту – Державною Радою (Reichsrat), а в жовтні 1875 р. підписаний імператором Австро-Угорщини. Він набув офіційного статусу [11, с. 84]. З ініціа-

тиви Карла Лемаєра на юридичних та теологічних факультетах університетів Австрії. Відбувалися наукові семінари [12, с. 11].

Висновки. Становлення науки адміністративного права в університетах Австрії розпочалося у середині XIX. Спочатку адміністративне право викладалось у межах конституційного права та державного права. Із 1872 р. адміністративне право пропонувалося як окрема навчальна дисципліна, зокрема у Львівському університеті. Після реорганізації юридичної освіти Австрії у 1893 р. адміністративне право стало одним із основних предметів, які вивчалися на юридичному факультеті. Важливу роль у становленні науки адміністративного права відігравали науковці Віденського університету, де вже з 1867 р. викладалось адміністративне право як окрема навчальна дисципліна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Stieler A. Kleiner Atlas der Deutschen Bundes-Staaten. 3. Aufl. Gotha: Perthes, 1848.
2. Walter R. Die Lehre des öffentlichen Rechts an der Karl-Franzens-Universität zu Graz von 1827 bis 1938 // Juristische Blätter. 1966. № 88. S. 546–533.
3. Nowakowski F. Der Beitrag des Deutschen Juristentages zur gemeindeutschen Strafrechtsreform // E. Caemmerer, R. Friesenhahn, R. Lange (Hrsg.) / Festschrift zum hundertjährigen Bestehen des Deutschen Juristentages 1860–1960. Bd. 1. Karlsruhe: Müller, 1960. S. 55–85.
4. Oberkofler G. Die österreichische Juristentradition des Vormärz im Widerstreit mit den Reformen des Minister Grafen Thun // Festschrift für E. C. Hellbling zum 80. Geburtstag. Berlin: Duncker-Humblot, 1981, S. 614–664.
5. Ulrich E. (Hrsg.): Österreichisches Staatswörterbuch. Bd. 4. 2. Aufl. Wien: Hölder, 1909. 1193 S.
6. Braueneder W. Österreichische Verfassungsgeschichte. 3. Aufl. Wien: Manz, 1983. 288 S.
7. Braueneder W. Formen und Tragweite des deutschen Einflusses auf die österreichische Verwaltungswissenschaft 1850–1914 // E. V. Hyen (Hrsg.) Wissenschaft und Recht der Verwaltung seit dem Ancien Régime: europäische Ansichten. Frankfurt am Main: Klostermann, 1984. S. 249–293.
8. Кобилецький М. Становлення і розвиток науки адміністративного права в Австрії та Австро-Угорщині // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції 2018, с 64–68.
9. Thaa G. Sammlung der für die österreichischen Universitäten geltigen Gesetze und Verordnungen. Wien: Manz, 1871. 641 S.
10. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016). Монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 288 с.
11. Ogris W. K. Lemayer – Leben und Wirken // Die Entwicklung der österreichischen Verwaltungsgerichtsbarkeit Wien: Springer 1976. 224 S.
12. Ogris W. Die Universitätsreform des Ministers Leo Graf Thun-Hohenstein: Festvortrag anlässlich des Rektortages im großen Festsaal der Universität Wien am 12. März 1999 Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein. Wien: WUV, 1962. 48 S.